

DOI: 10.32347/2076-815x.2021.77.65-72

УДК 72.01

Верес М.К.,maryveresart@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3119-7905,
Київський національний університет будівництва і архітектури

РОЗВИТОК АРХІТЕКТУРИ НАРОДНИХ ШКІЛ ПОЛЬЩІ НА РУБЕЖІ XIX – XX СТОЛІТЬ

Актуальність статті зумовлена тим що, наприкінці XIX – початку XX століть розпочалася активна еволюція освітніх систем та шкільного будівництва в країнах Європи. У статті виконаний аналіз історико-культурної спадщини архітектури народних шкіл Польщі на рубежі XIX – XX століть. Розглянуто формування архітектури шкільних споруд Польщі, що відбувалося під впливом поєднання культурно-національних традицій та складного комплексу суспільно-політичних, соціально-економічних, внутрішніх і зовнішніх факторів.

Ключові слова: народні школи; фасади; архітектура шкільних споруд.

Постановка проблеми. Наприкінці XIX століття на території Польщі відбулися значні політичні та соціально-економічні зміни. Реформа шкільної освіти та боротьба з неграмотністю населення. Ці зміни знайшли відображення і в народній архітектурі невеликих сільських шкіл.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В численних працях науковців Польщі та України, що стосуються соціального життя населення Королівства Польського та Галичини опубліковано ряд приміток та статей про необхідність розпочати будівництво шкіл, розглядається розвиток архітектури освітніх закладів на території Польщі на рубежі XIX та XX ст. Питання щодо історії їх створення та розвитку різною мірою досліджували сучасні науковці: Бінницька К. [1], Грищук Ю. В. [2], Савина А. К [3], Martino J. [4] Baranowski B.A.[5], Dobrzyński E. [8], Galkiewicz J. [9], Haładej J. [10], Holewiński J. [11], Krempa F. [12], та інші дослідники.

Формування цілей статті – здійснити узагальнений історичний аналіз розвитку шкільного будівництва та типологічних особливостей невеликих шкіл Польщі наприкінці XIX – початку XX століть.

Методи дослідження. Методологія дослідження базується на системному та всебічному підході і включає методи аналізу та синтезу зібраних наукових даних, використовуючи аналіз письмових та графічних джерел, які пов'язані з історією досліджуваних об'єктів. Систематизація отриманих результатів

розкриває основні планувальні особливості, що були використані в архітектурі народних шкіл Польщі на рубежі XIX - XX ст.

Наукова новизна. У статті сформульовано та конкретизовано перелік чинників, що вплинули на формування архітектури народних шкіл на прикладі Польщі на рубежі XIX та XX ст., в контексті еволюції архітектури освітніх закладів.

Подача основного матеріалу. Наприкінці XIX – початку XX ст. на розвиток шкільного будівництва та формування архітектури народних шкіл польських земель, впливали не лише політичні події, характерні для Європи в цілому, але й перспективи економічного розвитку цих земель.

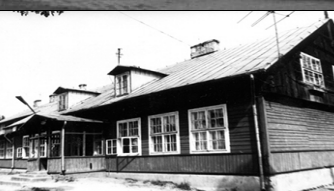

У першій половині XIX ст. на території Королівства Польського, включеного до складу Росії після Віденського конгресу, формування системи освіти відбувалося під впливом тенденцій економічного розвитку Королівства і його потреб в кадрах [1]. Початкова шкільна освіта залишалася під опікою церкви і зберігала національний характер. Від середини XIX ст. створювалися сільські школи завдяки меценатству, а також громадській ініціативі. У Познанщині в середині століття діяло понад 600 початкових шкіл, Галичині - 1950 (в тому числі українські), Королівстві Польському - 1100. Проте освітня система була позбавлена державної підтримки, функціонувала неефективно, створювала несприятливі умови для навчання передусім селянських дітей. Внаслідок цього у 1860 р. 79,2 % населення Королівства Польського було неписьменним, а 17,8 % вміли лише читати [3].

Середня школа відповідно до закону 1839 р. ставала доступною виключно для дітей шляхти, чиновників і буржуазії та переходила в підпорядкування центральній владі в Петербурзі. Шкільний закон 1851 р. здійснив повну уніфікацію польської та російської шкіл: обов'язковими були єдині навчальні програми, ідентичною була й структура середньої школи. Розвиток освіти в Королівстві Польському в другій половині XIX ст. відбувався під впливом низки об'єктивних чинників – поразки Росії в Кримській війні (1853-1856), втрати міжнародного та внутрішнього престижу, нарощення революційної ситуації всередині самої імперії, які призвели до пом'якшення національного гніту та лібералізації відносин на території Королівства як способу запобігання чергового революційного вибуху серед польського населення [2].

Початок відродження шкільних будівель відбувся лише у другій половині 1920-х років. Після закінчення Першої світової війни 1918 р. та поразки Німеччини у всій країні сталася стагнація та економічний спад. Після повернення незалежності в 1918 р. потрібно було уніфікувати шкільну систему та приступити до ліквідації неграмотності. Розвивались середні школи (загальні та професійні) та університети *Таблиця 1.*

Народні школи Польщі

Таблиця 1.

Назва	Фото (фасад)	Назва	Фото (фасад)
1. Stara szkoła z końca XIX w. w Granowie		2. Stara Szkoła Podstawowa w Pruszyńcu (1909)	
3. Stara szkoła w miejscu obecnego domu nauczyciela.		4. Poland, OH: Poland Little Red School House	
5. Borki, stara Szkoła Podstawowa		6. Seredzice k/Łży Stara szkoła podstawowa	
7. Najstarszej szkoły w Krowdrzy		8. Stara szkoła podstawowa budynku w Tweekelo w prowincji Overijss 1925	
9. Dawna szkoła we wsi Pisary		10. Zdjęcie miejscowości Mołtajny Zdjęcie	
11. Zdjęcie szkoły pochodzi z publikacji Jastrzębie Zdrój		12. Szkoły Podstawowej w Krasnopolu	
13. Katowic, jakim jest dzielnica Podlesie. roku (1905)		14. Szkoła Podstawowa im. Wiosny Ludów w Miłosławu	
15. Miętne, Jagodnego, Michałówki i prawdopodobnie Puznowa		16. Budynek starej szkoły (1918)	

У 1920-х одним із провідних архітекторів, Германом Зауером, було розроблено типові проекти шкільних споруд з простими, геометризваними

формами, що надалі успішно реалізовувалися на всій території Польщі. Архітектура базувалася на принципах, що посилаються на ідею модернізму.

Традиційні архітектурні деталі сільських шкіл мали такі основні засоби вираження як: фасадна композиція, фактура штукатурки, малюнок та колір столярних виробів. Найбільш часто використовувані рішення включали: фактурну штукатурку, квадратні вікна з горбильковим поділом, що найчастіше зливаються з фасадом і розміщуються у профільовані дерев'яні рами, портали з декоративними, геометричними формами та облицювання керамічним плінтусом. Кольори та спосіб оформлення фасаду були важливими для шкільної архітектури. Спочатку фасади шкіл були виконані з майже білої, нефарбованої штукатурки, з фактурою, схожою на матову штукатурку. Колір оштукатурених деталей контрастував з облицюванням цегляними плінтусами та віконними рамами з темним графітовим швом та двоколірною віконною та дверною столяркою [4].

Інтер'єри шкільних будівель від другої половини 1920-х рр., були досить сучасними. Просторі коридори, добре освітлені класи з великими вікнами, прості та зручні шкільні меблі, вбиральні та навіть подекуди раковини в шкільних коридорах – все це було проявом нових тенденцій як в освіті, так і в архітектурі. Школи що були спроектовані від 1932 року, належали вже до зовсім іншої епохи, зазвичай це була проста, функціональна споруда з кубічним блоком, розділеним віконними сегментами, яка повністю відповідала гігієнічним нормам та потребам школярів. Шкільні споруди, що були побудовані в Польщі на початку ХХ ст. повністю реалізували постулати шкільної реформи.

Діяльність, спрямована на сприяння освіті, була перервана Другою світовою війною. Під час окупації німці закривали народні школи та університети. Однак з кінця 1939 р. проводилося таємне навчання в такій мірі і така ефективна організація шкільної освіти, якої не було знайдено в жодній іншій країні окупованої Європи. В післявоєнний період система народної освіти охоплювала всі рівні освіти - від початкового до вищого.

Висновки.

На території сучасної Польщі наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. школи будувалися в міжвоєнний та повоєнний період, ситуація була досить складною, як і в більшості країн Європи, збіднілість міст та сіл та недостаток фінансування з боку держави. На різних історичних етапах розвитку країни освіта Польщі сформувалася завдяки визначному впливові соціально-економічних та суспільно-політичних трансформацій. На кожному з цих етапів формування, будівництво та функціонування закладів освіти мало свою специфіку.

Еволюція системи освіти та шкільне будівництво у Польщі відбувалися під впливом поєднання культурно-національних традицій та складного комплексу суспільно-політичних, соціально-економічних, внутрішніх і зовнішніх факторів.

На архітектуру народних шкіл Польщі в другій половині 1920х рр. значною мірою вплинули постулати нової шкільної реформи прийняті після Першої світової війни. Почали використовуватися елементи, що відповідали постулатам шкільної реформи, але перш за все це відображало консервативні будівельні традиції тих часів. Архітектори, в дусі епохи, при будівництві шкільних споруд посилялися на ідеї модернізму. Збільшилися розміри та дещо змінилася форма вікон, розширилися коридори, проектувалися вбиральні. Також змінилася величина та кількість класних кімнат та меблевого наповнення. Що в результаті сформувало більш зручні та цілком пристосовані для навчання сучасні шкільні приміщення.

Школи будувалися в основному за ініціатив та коштів місцевих громад та меценатів. Більшість шкіл побудованих в той період функціонують і до нині. В проектах народних шкіл розроблені інтер'єри та надані типові розпланування пришкільних територій, використані передові інженерні, конструктивні та гігієнічні рішення, що відповідали духу епохи та цілком задовольняли потреби вчителів та учнів. Тому і до цього часу народні школи Польщі мають величезне значення для історії польського народу.

Перспективи подальшого дослідження.

Дана стаття може послужити розвитку історії та архітектурного планування освітнього середовища. Фактологічні та аналітичні матеріали, таблиці, просторовий аналіз Польських шкіл, що наведені в даній статті, можуть бути використані у сучасному проектуванні або під час реставрації історичних пам'яток архітектури народних шкіл.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бінницька К. Соціально-економічні трансформації в Республіці Польща у ХХ столітті – чинник розвитку системи вищої педагогічної освіти в країні / К. Бінницька // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2012. – Вип. 42. – С. 176-185.
2. Грищук Ю.В. Історико-педагогічний аналіз розвитку освіти в Польщі – Педагогічний Процес: теорія і Практика, № 1-2 (46-47), 2015. – С. 137-141.
3. Савина А.К., 2012, Стандартизація общего образования в польской школе – ответы на вызовы современности/ Развитие образования в европейских странах в условиях глобализации и интеграционных процессов. Фундаментальные исследования Института теории и истории педагогики РАО: труды 2008 – 2012 гг / Москва, 2013.- С. 132.
4. Martino J., Analiza konserwatorska pierwotnego wykończenia elewacji budynku szkoły przy ul. Stanisława Moniuszki 10 w Olsztynie, [mpis], archiwum Miejskiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie, 2014, ss. 41–43.

5. Baranowski B.A., Szkolnictwo ludowe w Galicji w swym rozwoju liczebnym od roku 1868 do roku 1909 z uwzględnieniem stosunków higienicznych. Lwów 1911.
6. Brzeziński M., Projekt budynku szkoły wiejskiej, „Szkoła Polska” 1906, nr 4.
7. Brzeziński M., Projekt szkoły ludowej prywatnej dla Królestwa Polskiego, „Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej” 1905, nr 11.
8. Dobrzyński E., Projekt taniego domu dla szkółek ludowych w Królestwie Polskim, „Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej” 1905, nr 12.
9. Galkiewicz J., O budowaniu szkół, „Przyjaciół Ludu” 1912, nr 8.
10. Haładej J., O szkoły, „Przyjaciół Ludu” 1909, nr 16.
11. Holewiński J., O budowie i urządzaniu szkół. Podręcznik praktyczny, Warszawa 1908.
12. Krempa F., Budowa szkół, „Przyjaciół Ludu” 1911, nr 6.

Верес М.К.,

Киевский национальный университет строительства и архитектуры

РАЗВИТИЕ АРХИТЕКТУРЫ НАРОДНЫХ ШКОЛ ПОЛЬШИ НА РУБЕЖЕ XIX-XX ВЕКОВ

Актуальность статьи обусловлена тем, что, в конце XIX – начале XX веков началась активная эволюция образовательных систем и школьного строительства в странах Европы. В статье выполнен анализ историко-культурного наследия архитектуры народных школ Польши на рубеже XIX – XX веков. Рассмотрена эволюция архитектуры школьных образовательных учреждений в Польше, проходившей под влиянием сочетания культурно-национальных традиций и сложного комплекса общественно-политических, социально-экономических, внутренних и внешних факторов. Рассмотрены общие концепции стилей школьных фасадов, планировочные особенности небольших школ, выполненный пространственный анализ школьных сооружений и выявлены их планировочные особенности.

На архитектуру польских государственных школ во второй половине 1920-х годов во многом повлияли требования новой школьной реформы, принятой после Первой мировой войны. Начали использоваться элементы, соответствующие постулатам школьной реформы, но, прежде всего, они отражали консервативные строительные традиции. Архитекторы, в духе эпохи, при строительстве школьных зданий обращались к идеям модернизма. Увеличились размеры и форма окон, расширились коридоры, спроектированы уборные в школах и даже фонтаны для питьевой воды в школьных коридорах. Изменились также размер и количество классных комнат и обстановка. В результате образовалось более комфортное и полностью адаптированное современное школьное помещение.

В проектах этих школ разработаны интерьеры и типовая планировка пришкольной территории, использованы передовые инженерные, дизайнерские

и гигиенические решения, соответствующие духу эпохи, полностью отвечающие потребностям учителей и учеников.

Школы построены в основном по инициативе и на средства местных сообществ и благотворителей. Большинство школ, построенных в этот период, все еще функционируют. Вот почему до сих пор народные школы Польши имеют большое значение для истории польского народа и мировой истории архитектуры.

Ключевые слова: народные школы; фасады; архитектура школьных зданий.

Ph.D. student **Mariia Veres**,
Kyiv National University of Construction and Architecture, Ukraine

THE DEVELOPMENT OF THE ARCHITECTURE OF FOLK SCHOOLS IN POLAND BETWEEN XIX –XX CENTURIES.

The article analyzes the historical and cultural heritage of Polish rural public school architecture at the turn of the XIX and XX centuries. The evolution of the architecture of educational spaces in Poland, which took place under the influence of a combination of cultural and national traditions and a complex set of socio-political, socio-economic, internal and external factors, was considered. General concepts of styles of school facades, planning features of small schools, performed a spatial analysis of school spaces and identified its planning features.

The architecture of Polish public schools in the second half of the 1920's was largely influenced by the requirements of the new school reform accepted after the First World War. Elements that fit the postulates of school reform began to be used, but above all, it reflected conservative building traditions. Architects, in the spirit of the era, in the construction of school buildings referred to the ideas of modernism. The size and shape of windows has increased, corridors have expanded, toilets in schools have been designed, and even fountains for drinking water in school corridors. The size and number of classrooms and furnishings have also changed. As a result, it has formed a more comfortable and fully adapted modern school premises.

The schools were built mainly on the initiative and funds of local communities and philanthropists. Most of the schools built during that period are still operational. The projects of these schools have developed interiors and provided typical layout of the school grounds, used advanced engineering, design and hygiene solutions that suited the spirit of the era and fully met the needs of teachers and students. That is why till now the Polish public schools are of great importance for the history of the Polish people and world architecture history.

Key words: rural schools; facades; architecture of school buildings.

REFERENCES

1. Binnytska K. Sotsialno-ekonomichni transformatsii v Respublitsi Polshcha u XX stolitti – chynnyk rozvytku systemy vyshchoi pedahohichnoi osvity v kraini / K. Binnytska // Psykholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly. – 2012. – Vyp. 42. – S. 176-185. {in Ukrainian}
2. Hryshchuk Yu. V. Istoryko-pedahohichni analiz rozvytku osvity v Polshchi – Pedahohichni Protses: teoriia i Praktyka, № 1-2 (46-47), 2015. – S. 137-141. {in Ukrainian}
3. Savina A. K., 2012, Standartizatsiya obschego obrazovaniya v polskoy shkole – otvety na vyizovy sovremennosti/ Razvitie obrazovaniya v evropeyskikh stranah v usloviyah globalizatsii i integratsionnykh protsessov. Fundamentalnyie issledovaniya Instituta teorii i istorii pedagogiki RAO: trudy 2008 – 2012 gg / Moskva, 2013.- S. 132. {in Russian}
4. Martino J., Analiza konserwatorska pierwotnego wykończenia elewacji budynku szkoły przy ul. Stanisława Moniuszki 10 w Olsztynie, [mpis], archiwum Miejskiego Konserwatora Zabytków w Olsztynie, 2014, ss. 41–43. {in Polish}
5. Baranowski B.A., Szkolnictwo ludowe w Galicji w swym rozwoju liczebnym od roku 1868 do roku 1909 z uwzględnieniem stosunków higienicznych. Lwów 1911. {in Polish}
6. Brzeziński M., Projekt budynku szkoły wiejskiej, „Szkoła Polska” 1906, nr 4. {in Polish}
7. Brzeziński M., Projekt szkoły ludowej prywatnej dla Królestwa Polskiego, „Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej” 1905, nr 11. {in Polish}
8. Dobrzyński E., Projekt taniego domu dla szkólek ludowych w Królestwie Polskim, „Miesięcznik Towarzystwa Szkoły Ludowej” 1905, nr 12. {in Polish}
9. Galkiewicz J., O budowaniu szkół, „Przyjaciół Ludu” 1912, nr 8. {in Polish}
10. Haładej J., O szkoły, „Przyjaciół Ludu” 1909, nr 16. {in Polish}
11. Holewiński J., O budowie i urządzaniu szkół. Podręcznik praktyczny, Warszawa 1908. {in Polish}
12. Krempa F., Budowa szkół, „Przyjaciół Ludu” 1911, nr 6. {in Polish}